

ELS MONSTRES I ELS ANATOMISTES DEL RENAIXEMENT

Els anatomistes del Renaixement intentaren conèixer la perfecció de la natura a través del cos humà. Tanmateix, la deformitat física i les descripcions d'éssers fantàstics i prodigiosos van adquirir una força inusitada en contacte amb els pobles d'Orient, les tribus africanes i els indígenes americans.

Hi ha nombrosos testimonis de l'interès dels anatomistes del Renaixement per la descripció de monstres. L'interès per descriure les desviacions de l'ordre assolí una passa més amb els tractadistes que dedicaren treballs específics als monstres humans. Ambroise Paré, Fortunato Liceto i Ulisse Aldrovandi van ser els més influents. El seu estil de pensament continuava fidel als tòpics de la tradició clàssica i buscaven la causa en la qualitat de l'esperma masculí, la influència de la menstruació, la imaginació de la mare durant l'embaràs, el hibridisme o barreja d'espècies, com també els accidents o malalties patides en la gestació. Liceto establí sis tipus d'anomalia en la formació: defecte de la substància o matèria, debilitat o absència de força formadora, estretor uterí, insuficiència de matèria generativa, herència de pares mutilats i malaltia del fetus.

Ulisse Aldrovandi col·leccionava minerals, plantes i animals rars, inclosos monstres animals i humans. La seva obra impresa conté una iconografia inestimable, que uneix l'observació de la realitat a la seva representació i la recerca de criteris d'ordenació i interpretació. Un dels aspectes de la monstruositat que interessava Aldrovandi era el problema de la diferenciació sexual de l'androgen, les seues característiques morfològiques, que considerava una reducció a la forma física de la genitalitat femenina, una degeneració que redueix l'individu a la condició femenina. Els andrògins eren homes impotents immersos a la zona maleïda de la neutralitat genital. En Ambroise Paré les monstruositats assoliren major dimensió simbòlica; el monstre no només és un producte contrari a les lleis de la natura, també presagia auguris dolents, esdeveniments desgraciats.

Considerada globalment, l'anatomia va encetar la construcció d'un saber teratològic arrelat en dades embriològiques i de l'obstetrícia. No obstant això, la pervivència d'una fantasia desbordada i de la tradició que parlava de pobles misteriosos, anatómicament diferents dels occidentals, va desencadenar un ampli debat més enllà de la ciència, que arribava fins al domini de les creences i la religió.

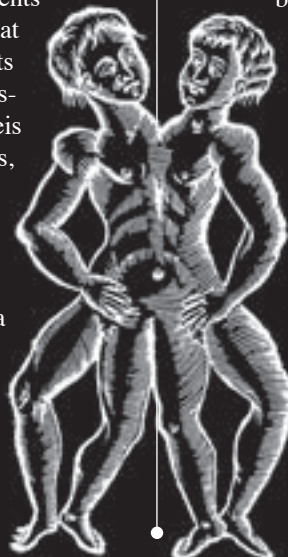
D'esquerra a dreta, Ambroise Paré, Ulisse Aldrovandi i Fortunato Liceto, tres dels autors renaixentistes més significatius de tractats sobre monstres humans.

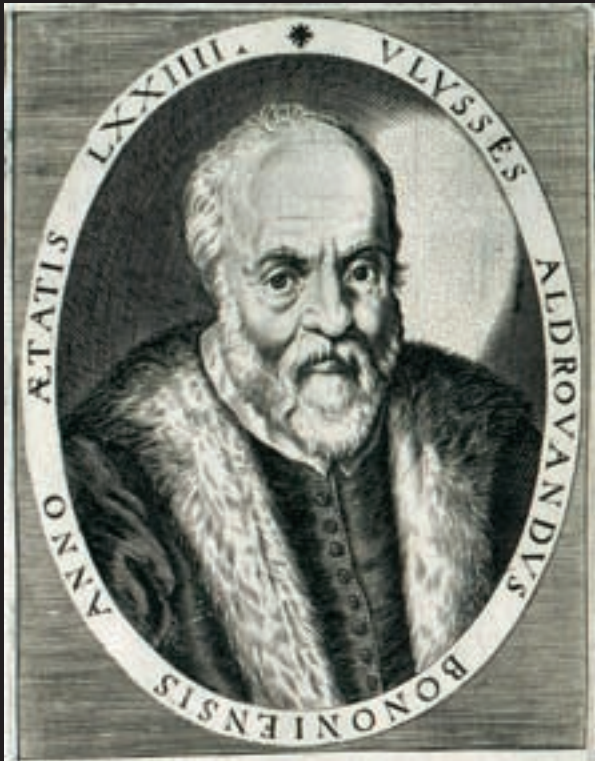
Imatges dels monstres d'Ambroise Paré, 1996. *Des monstres et prodiges*. Slatkine. París.

■ L'IMPACTE DEL NOU MÓN: MONSTRUOSITAT I ALTERITAT

El contacte amb altres cultures i societats derivat del procés de colonització va associar la monstruositat a la idea del salvatge, a les seues característiques físiques i als seus hàbits diferents. Així, a començament de l'Edat Moderna es va plantejar una àmplia casuística i un debat de grans dimensions. Un dels aspectes més característics és el vessant legal, en la mesura que la consideració del monstre com a desviació de la condició humana plantejava problemes legislatius sobre els drets i atribucions, i de la responsabilitat legal. Alonso de Caranza hi va dedicar un estudi. D'altra banda, la controvèrsia sobre la condició de l'hermafrodita no sols feia referència al grau de perfecció orgànica, sinó que afectava també la consideració social i legal.

La difícil supervivència de l'individu malformat, estigmatitzat com a contrari a la natura, sovint associat a les obres del dimoni, solia deparar un tràgic destí als desgraciats i amb freqüència el menyspreu, el càstig i la mort. Conta Covarrubias en el seu *Tesoro*

La pervivència d'una fantasia desbordada i de la tradició que parlava de pobles misteriosos va desencadenar un ampli debat sobre la monstruositat més enllà de la ciència, que arribava fins al domini de les creences i la religió.

de la *lengua espanyola*, que en la població de Cervera va néixer el 1343 un monstre de dos caps i quatre peus, i, com que els pares i altres persones que es trobaven presents en el part van pensar que el monstre era l'encarnació del mal i portava presagis dolents, li causaren la mort i el van soterrar viu. No es tracta d'un succés aïllat, perquè molts dels autors citats ofereixen el testimoni de casos semblants.

La dimensió demoníaca de la monstruositat es va veure reforçada per una amplíssima literatura demonològica des de la teologia. Tota ella coincideix a establir una relació entre el cos monstruós i l'acció del dimoni. Torquemada ho exposava en el seu *Jardín de flores raras y curiosas*, quan atorgava als dimonis la possibilitat d'adquirir corporalitat apropiant-se del cos d'homes i dones. El teòleg Gaspar Navarro, en el seu *Tribunal de superstición ladina* explicava la idea que adquirir corporalitat permetia al dimoni mantenir accés carnal amb dones i d'aquesta relació aberrant s'engendraven monstres. Insistia la teologia en el fet que el dimoni no té capacitat per fecundar una femella, però

aconsegueix fer-ho quan «pren amb gran subtileza semen a carnali actu decisus i amb una gran rapidesa el condueix calent, de manera que els esperits vitals no es dissipin, amb la qualitat i la quantitat necessàries, i en temps i raó que convé per engendrar un home; però no és el dimoni qui ho engendra, sinó el semen *hominis*».

La monstruositat és la corporalitat demoníaca i teòlegs com Martín del Río, Torquemada, Font de la Penya, Sánchez Valdés de la Plata o Nieremberg, s'expressaren en aquest sentit. Vélez de Guevara, en *El diablo cojuelo*, relatava un succés que reflecteix l'impacte que la monstruositat tenia en la cultura popular espanyola. Explica que en la Plaça Major de la localitat andalusa d'Écija s'havia format un gran tumult per escoltar la «relació molt vertadera que tractava de com una maleïda propietària s'havia fet prenyar pel diable, i que [...] havia parit una bandada de porcs.»

Les narracions sobre els monstres i prodigis van tenir una àmplia difusió i van arribar a provocar l'aparició d'un gènere literari propi, que es va plasmar en la impressió de fulls volants que narraven l'esdeveniment d'un naixement monstruós. En aquests fulls es barrejava el succés real d'un naixement amb malformacions, amb la fantasia del narrador i la il·lustració de l'ésser monstruós.

Malgrat la major influència de la perspectiva teològicodemonològica i del pes del monstre en l'imaginari popular, les interpretacions naturalistes seguien fidels a les doctrines hipocràtiques, galèniques i aristotèliques. Fins i tot els teòlegs compatibilitzaven aquesta doble perspectiva.

Nieremberg afirmava que «les causes físiques i naturals dels monstres desfigurats són la corrupció o la confusió, l'excés o el defecte d'esperma, la descomposició, l'angoixa de la mare, la deformitat heretada, la còpula il·legítima entre espècies diferents o la realitzada fora de la naturalesa, la luxúria excessiva, que així com sol ser causa d'infecunditat, ho és a vegades de debilitat seminal i, en conseqüència, d'algun defecte en la criatura: i no és causa petita la imaginació i la fantasia dels pares. Alguns hi afegixen la força dels astres en alguna confluència extraordinària.»

Als inicis de la modernitat, la ciència intentava conèixer les lleis que dominen l'ordre natural, però la monstruositat representava l'excepció de la llei i ni els anatomistes ni els teòlegs no tenien instruments intel·lectuals per comprendre l'excepció i per això obrien les portes a la superstició i feien recurs als esdeveniments sobrenaturals.

JOSEP L. BARONA

Catedràtic d'Història de la Ciència, Universitat de València